

o

Inhoud

o	Trek de laagste inkomens op naar de Europese armoedegrens	2
o	Maak werk van een eerlijke fiscaliteit	4
o	Niet-gebruik en niet-toegang tot sociale rechten	6
o	Kindergeld als hefboom tegen armoede.....	8
o	Menstruatiearmoede	9
o	Sociale woningen	11
o	Housing First	13
o	Doortrekkersterreinen en standplaatsen.....	15
o	Onderwijskansen.....	17
o	Ouderenwelzijn.....	18

Trek de laagste inkomens op naar de Europese armoedegrens

Onze vraag

Om menswaardigheid te versterken en armoede te verhelpen en tegen te gaan, vragen wij dat de laagste inkomens ondersteund worden tot de Europese armoedegrens.

Omschrijving probleem

Wij erkennen dat de federale regering werkt maakt van het optrekken van sociale bescherming om personen een inkomen te geven tot de Europese armoedegrens. Dit gaat echter te traag en de cijfers laten zien dat het nodig is om te versnellen.

Het aantal personen in België dat een verhoogd armoederisico heeft bedraagt 1.571.000 personen, ofwel 13,2 procent van de bevolking. Concreet betekent dit dat deze mensen op dit moment een beschikbaar inkomen hebben dat 60 procent bedraagt van het jaarlijks mediaan *beschikbaar* inkomen. Voor een alleenstaande bedraagt dit op jaarbasis 16.388 EUR en voor een gezin met twee kinderen bedraagt dit 34.415 EUR. Het cijfer was een aantal jaar licht dalend, maar de continu stijgende kosten voor voedingsmiddelen, de sterk verhoogde energiefacturen en de verdampende spaartegoeden zullen dit cijfer waarschijnlijk verder laten oplopen.

Deze cijfers zeggen niets over het structureel inkomenstekort, en het gaat hier om een absoluut minimum. Honderdduizenden mensen hebben een inkomen nog veel lager dan de vastgestelde Europese armoedegrens. Het aantal personen dat in ernstige materiële en sociale armoede leeft is voor België 5,8 procent, wat gelijk staat aan 661.200 personen. Zij hebben voor 7 van 13 vooropgestelde punten niet voldoende middelen die zowel materiaal als sociaal van aard zijn, zoals tijdig betalingen kunnen doen, de woning voldoende te kunnen verwarmen of regelmatig deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten als sport, film of concerten.

Zowel ouderen, met name 65-plussers, als jongeren (jonge adolescenten tussen 16 en 24 jaar) hebben een verhoogd armoederisico. Concreet betekent dit dat voor ouderen de toegang tot zorg vaak sterk wordt verhinderd; voor jongeren vormt sociale uitsluiting en het opbouwen van een financiële buffer een groot risico. Voor personen met een leefloon bedraagt het jaarlijks inkomen slechts 14.860 EUR voor alleenstaanden, en 20.084 EUR voor een gezin ten laste.

De oplossing en het resultaat

Het optrekken van de laagste inkomens tot de Europese armoedegrens is niet enkel moreel juist, maar is een bewezen effectief middel om mensen uit de armoede te trekken en hen te beschermen tegen een armoedeval. Ook de Commissie heeft in 2022 opgeroepen om in Europees verband werk te maken van het verhogen van de minimuminkomens.¹ Helaas heeft deze oproep geen bindende werking, maar laat wel zien dat binnen Europees verband de nood wordt erkend om de laagste inkomens te ondersteunen.

Verder is het optrekken van de laagste inkomens een middel om duurzame en inclusieve groei van de samenleving te realiseren en groeiende ongelijkheid tegen te gaan. Het creëert

¹ 'Council Recommendation on adequate income ensuring active inclusion', Council Recommendation (Brussel: Europese Commissie, 28 september 2022), <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&furtherNews=yes&newsId=10417#navItem-relatedDocuments>.

een eerlijkere, aangenaamere en menswaardige samenleving waarin iedereen ongeacht zijn kansen en middelen ten volste kan participeren.

Maak werk van een eerlijke fiscaliteit

Onze vraag

Om de herverdeling van middelen en inkomens te verbeteren, moet werken lonen en zullen lagere inkomens net zo mogen profiteren van fiscale voordelen als hogere inkomens.

Omschrijving probleem

Afgelopen jaren is het Mattheuseffect in België enkel toegenomen. Armen blijven arm, of worden zelfs armer, en de rijken worden rijker. Tijdens de coronapandemie werd dit effect nog eens versterkt. Wereldwijd was er zelfs voor het eerst een afname van armoede te traceren en vooralsnog lijkt het herstel erg zuinig.

Juist de koopkrachtcrisis ontbloot de problematiek van oneerlijke fiscaliteit in België, want met name belasting op arbeid en consumptie wordt zwaar belast (bijna twee derde van de belastinginkomsten). Voor een persoon met een laag inkomen betaalt men daarom disproportioneel veel meer belasting dan personen met een hoog inkomen. Ook genieten lage inkomens vaak niet van de fiscale voordelen waar zij al dan niet recht op hebben.² Daartegenover betalen grote bedrijven een beduidend lager tarief, en profiteren zij van vele fiscale voordelen. Ook voor hoge vermogens is het belastingstarief relatief laag, terwijl het rendement op vermogen vele malen groter is dan het direct besteedbaar inkomen van vele werkenden.

In België ontstaat ondertussen een nieuwe klasse: de werkende arme ofwel 'working poor'. Dat zijn personen die zelfs met een job onder de armoedegrens uitkomen, ofwel in zeer precare financiële situaties verkeren. Met name zelfstandigen, deeltijdwerkers en personen met flexijobs lopen een groot risico. Dit zijn mensen die hard werken en op papier een relatief goed inkomen verdienen, maar nog steeds niet altijd uitkomen in de maandelijkse kosten. Daar komt bovenop dat kosten van producten en diensten direct doorgerekend worden aan de consument. En daar kan de automatische (tweejaarlijkse) indexering niet tegenop boksen.

Momenteel gaat men uit van een cijfer van ongeveer 240.000 'werkende armen', ofwel zo'n 5 procent van de totale beroepsbevolking. Dit cijfer dateert echter uit 2019 en zal in het meest gunstige val niet zijn toegenomen. In omliggende landen speelt het probleem ook en ze zou moeten dienen als een waarschuwing voor België. In Duitsland is de groep zo'n 8.6 procent van de totale beroepsbevolking. In Frankrijk is het cijfer iets lager en bedraagt het 7.0 procent.³ In Nederland gaat het om een groep van 220.000 werkenden, wat een derde is van het totaal aantal volwassenen dat in het land in armoede leeft.⁴

De oplossing en het resultaat

Veel partijen roepen dat werken moet lonen en hebben vaak een zeer negatieve houding ten opzichte van personen die werkloos zijn. Het probleem ligt echter niet bij de werkende klasse

² Christoph Lakner e.a., 'Updated estimates of the impact of COVID-19 on global poverty: Looking back at 2020 and the outlook for 2021', 11 januari 2021, <https://blogs.worldbank.org/opendata/updated-estimates-impact-covid-19-global-poverty-looking-back-2020-and-outlook-2021>.

³ 'Arm trotz Arbeit - working poor 2020 - Statistisches Bundesamt', Statistisches Bundesamt, 2022, <https://www.destatis.de/Europa/DE/Thema/Bevoelkerung-Arbeit-Soziales/Soziales-Lebensbedingungen/Arm-trotz-arbeit.html>.

⁴ 'Werken zonder Armoede - samenvatting' (Den Haag: Sociaal Economische Raad, 2021), <https://www.ser.nl/nl/Publicaties/werken-zonder-armoede>.

zelf, maar bij het feit dat werken te weinig loont, waardoor zeker voor personen met een laag inkomen de prikkel om weinig tot niet te werken of 'zwartwerken' groot is. Maar voor het overgrote deel van de beroepsbevolking is dit niet het geval. Zij wensen op zijn minst wat meer geld over te houden aan het einde van de maand. Het is daarom van belang om de belasting op arbeid te verminderen en de consumptie voor primaire levensbehoeften (voedingsproducten, transport, sociale diensten) verder te verlagen. Belasting op vermogen zal daarvoor in de plaats moeten komen en is met een aantrekkende rente zeker te verdedigen. Een algehele verlaging op consumptie is daarentegen niet wenselijk, mede om zo de klimaatimpact van luxegoederen te vertalen in een representatieve belastingbijdrage.

Daarnaast moet er werk worden gemaakt om zelfstandigen en mensen in deeltijdse en flexijobs beter te beschermen tegen een armoedeval. Wij roepen de federale en gewestelijke overheden verder op om werk te maken van onderzoek naar het fenomeen 'werkende armen'. Er moet gerichte aanpak van armoede bij werkenden worden geformuleerd om zo de groei zo snel mogelijk tegen te houden.

Niet-gebruik en niet-toegang tot sociale rechten

Onze vraag

Maak meer werk van het versterken en het eenvoudiger maken van de toegang tot sociale rechten door middel van sensibilisering en administratieve vereenvoudiging.

Omschrijving probleem

België kent een uitgebreid systeem van sociale rechten. Dat is een verworven recht waar men trots op mag zijn en die zorgt voor een evenwichtigere, eerlijkere en democratische samenleving. Toch heeft niet iedereen toegang tot die sociale rechten omwille van onbekendheid, schaamte, of de administratieve rompslomp die bij een aanvraag gepaard gaat. Vaak gaat het hier ook om personen die in kwetsbare situaties verkeren: zij kunnen niet lezen of schrijven, leven in sociaal isolement of leven met een handicap. Ook speelt angst voor controle en vervolging een rol, waardoor personen niet gebruik maken van hun sociale rechten.

We hebben weinig betrouwbare cijfers over het aantal personen dat niet gebruik maakt van hun sociale rechten. Schattingen lopen sterk uiteen, maar uit breder Europees onderzoek blijkt dat in veel lidstaten ten minste een uitkering bestaat waarvan de *non-take up* hoger is dan 30 procent. Hier gaat het om een uitkering die niet geënt is op individuele noden, maar voor een breed deel van de bevolking beschikbaar is. Voor België zou de *non-take up* van het leefloon zelfs tot 60 procent bedragen.⁵ Een recent experiment van de CM om mensen te verwittigen dat zij recht hebben op een Verhoogde Tegemoetkoming (VT) liet zien dat een uitreikende aanpak effectief is. Men legde zich toe op de zogenaamde proactieve flux (waarbij men het recht op VT baseert op fiscale gegevens) onder 92.300 personen. Tussen november 2015 en september 2016 had 15 tot 20 procent van de gecontacteerde personen het recht verworven. Andere mutualiteiten zijn gevolgd en er wordt nu jaarlijks gebruikt gemaakt van de proactieve flux om mensen te benaderen.⁶

Er worden meerdere aanpakken genoemd om de toegang tot sociale rechten te bevorderen: automatische rechtentoekenning, waarbij door middel van fiscale gegevens en de uitwisseling van persoonlijke informatie zoals gezinssamenstelling automatisch berekend wordt welk bedrag een persoon krijgt uitgekeerd. Men kent het systeem van automatische identificatie, waarbij na vaststelling de opname van een sociaal recht wordt voorgesteld door de bevoegde instantie. En als derde kent men de automatische voorschottenregeling, waarbij personen na aanvraag een voorschot ontvangen indien zij dat nodig achten.

De oplossing en het resultaat

Wij pleiten omwille van de complexiteit van automatische rechtentoekenning en de voorziene problemen van voorschottenregelingen om sterk in te zetten op sensibilisering in combinatie met het vereenvoudigen van de aanvraag. Personen die moeite hebben met de toegang tot

⁵ Céline Marc e.a., 'Summary Non-take-up of minimum social benefits: quantification in Europe - A salient phenomenon still not making public policy headlines', DREES Reports, maart 2022, https://drees.solidarites-sante.gouv.fr/sites/default/files/2022-07/Non-take-up%20of%20minimum%20social%20benefits%20quantification%20in%20Europe.%20A%20salient%20phenomenon%20still%20not%20making%20public%20policy%20headlines_0.pdf.

⁶ Hervé Avalosse en Gauthier Vandeleeene, 'Meer begunstigden van de verhoogde tegemoetkoming in België - Interpretatie van de grote tendensen van de laatste jaren in Belg', *Gezondheid & Samenleving*, april 2023, 14, https://www.cm.be/media/GezondheidSamenleving_5_meer-begunstigden-van-de-verhoogde-tegemoetkoming-in-belgie_tcm47-78132.pdf.

digitale aanvragen moeten altijd de mogelijkheid hebben om fysiek een aanvraag in te dienen. Ook in de communicatie is het van belang om rekening te houden met de taalvaardigheid van de aanvrager. Wij stellen daarom voor alle communicatie op B1-niveau van het Europees referentiekader te laten verlopen (rekening houdend met de taalwetgevingen van de deelstaten).

Automatische identificatie is stap 2, waarbij overheidsdiensten proactief personen benaderen om hen te informeren over hun rechten en hoe zij die kunnen aanvragen. Overheidsdiensten zullen in dit geval ten dienste van de burger moeten staan en vlot en doeltreffend de benodigde materialen en steunaanvragen moeten behandelen. Een kordate uitwisseling van gegevens is van belang.

Caritas wijst erop dat een voorschottenregeling, zoals wordt toegepast bij de gewaarborgde kinderbijslag, niet wenselijk is. Het brengt personen bij een te hoog ontvangen voorschot in problemen en zadelt hen op met schulden. De recent aan het licht gekomen 'kindertoeslagaffaire' in Nederland is een voorbeeld van hoe de overheid zich tegen haar burgers kan keren wanneer zij op voorschot sociale financiële steun ontvangen. Het financiële risico is daar bij de burger komen te liggen. Het systeem wordt daarom in Nederland afgebouwd en volledig hervormd.

Kindergeld als hefboom tegen armoede

Onze vraag

Blijf inzetten op de het gebruik van kindergeld, een bewezen hefboom tegen armoede, en in het bijzonder kinderarmoede.

Omschrijving probleem

Bijna een half miljoen kinderen groeien in België op met een risico op armoede of sociale uitsluiting. Dat is ruim 1 op de 5 kinderen. En ruim 4 procent van de kinderen in België groeit op in ernstige materiële en sociale deprivatie, een percentage dat gelijkstaat aan zo'n 100.000 kinderen (gelijk aan het inwonertal van een stad als Leuven). De gewestelijke verschillen zijn groot en met name Brussel kent een zeer hoog aantal kinderen dat in armoede leeft. België scoort daarmee wellicht onder het Europees gemiddelde, maar de cijfers zijn hoog.

De effecten zijn alom bekend. Wanneer men wordt geboren voor een cent, dan krijgt men nooit een euro. Armoede op jonge leeftijd aanpakken is van groot belang om intergenerationele doorwerkingen aan te pakken en kansarmoede te bestrijden. Kindergeld is een van de meest effectieve middelen om dat aan te pakken en heeft zijn dienst in ruime mate bewezen. Toch is er nog veel werk aan de winkel en de middelen blijven ver achter om effectief het probleem te lijf te gaan. Zo wordt in Vlaanderen een deel van het kindergeld bespaard door het kindergeld niet te indexeren, maar de federale dotatie wel. De Vlaamse overheid bespaart daarmee 200 miljoen euro. Geld dat anders direct naar gezinnen zou gaan.

Canada is een tijdlang in de Belgische pers vaak als voorbeeld aangehaald waar men kindergeld zeer effectief heeft ingezet om kinderarmoede in korte tijd stevig in te perken. Daarbij moet wel als kanttekening worden geplaatst dat het land nog steeds een hoge graad van kinderarmoede kent. Desalniettemin heeft de uitbreiding en stevige investering in kindergeld zeker zoden aan de dijk gezet. Het land heeft tussen 2015 en 2021 een daling gezien van het aantal kinderen in armoede van 16.3 naar 6.4 procent, ofwel een daling van totaal 40 procent (let wel dat in Canada andere meetstandaarden worden genomen om armoede te ijken).⁷ Wat daarbij opvalt is dat er een veel sterker gerichte aanpak wordt gehanteerd voor kindergeld dan in België: kwetsbare gezinnen ontvangen meer, terwijl zij die het niet nodig hebben ook niets ontvangen.

De oplossing en het resultaat

Het is van belang om kindergeld nooit ter discussie te stellen. Ze is bewezen effectief. Een doelmatiger aanpak voor de meest kwetsbare kinderen en gezinnen is echter nodig, bijvoorbeeld door een uitbreiding van de sociale toeslag. Ook roepen wij op kindergeld sterker inkomensafhankelijk te maken en daarmee ervoor te zorgen dat het geld bij diegene terecht komt die de steun het meest nodig heeft.

Een belangrijke kanttekening is dat kindergeld altijd in samenspraak moet gaan met toegankelijke en degelijke naschoolse opvang. Uit onderzoek blijkt namelijk dat kindergeld een negatief effect kan hebben op de deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt wanneer niet wordt ingezet op zowel werk als gezin.

⁷ 'Dimensions of Poverty Hub', Statistics Canada / Statistique Canada, geraadpleegd 8 september 2023, <https://www.statcan.gc.ca/en/topics-start/poverty>.

Menstruatiearmoede

Onze vraag

Voorzie menstruatieproducten op scholen en universiteiten en maak ze gratis voor kinderen en jongeren tot 26 jaar. Vergoed de aankoop van menstruatieproducten voor vrouwen die recht hebben tot het verhoogd tarief (VT) bij het ziekenfonds.

Omschrijving probleem

Menstruatie is geen keuze, maar een maandelijks terugkerende realiteit voor alle vrouwen vanaf hun tienerjaren tot voorbij hun (gemiddeld) 50ste levensjaar. Voor velen is het geen probleem om menstruatieproducten aan te schaffen en zijn ze enkel een toevoeging aan de aankoop van drogisterijproducten. Maar uit onderzoek van Caritas Vlaanderen bleek dat ruim 1 op de 10 vrouwen (in Vlaanderen) tussen de 14 en 21 jaar niet voldoende geld had om maandverband te kopen.⁸ Exacte cijfers voor de gehele Belgische vrouwelijke populatie zijn er niet, maar dat betekent niet dat het probleem niet bestaat.

De effecten van menstruatiearmoede zijn niet enkel hygiënisch van aard. Het gebruik van toiletpapier of doekjes kan zeer nefaste gevolgen hebben. Het psychisch welbevinden van meisjes en vrouwen wordt er net zo goed door aangetast. Menstrueren wordt hiermee een dubbel taboe: allereerst omdat men in het openbaar niet graag spreekt over dit onderwerp, en ten tweede omdat men wordt geconfronteerd met haar eigen financiële kwetsbaarheid. De angst bestaat dat men wordt nagekeken als men om hulp vraagt, of men gaat niet naar school of werk uit angst om door te lekken.

In omringende landen bevestigen de cijfers dat het probleem wijdverspreid is. In Nederland zou het gaan om 1 op de 9 respondenten tussen de 12 en 25 jaar zoals bleek uit onderzoek van Plan Nederland, terwijl in het Verenigd Koninkrijk men spreekt over bijna een derde van de meisjes en vrouwen tussen de 14 tot 21 jaar.⁹ Schotland heeft ondertussen het probleem aangepakt en sinds 2022 zijn menstruatieproducten voorhanden voor iedereen die het nodig heeft. Nederland is gevolgd en sinds dit jaar zijn menstruatieproducten voor de laagste inkomen gratis te verkrijgen. Ook worden er al langer door publieke diensten (zoals gemeentes) in hun gebouwen producten gratis aangeboden.

In België zijn er ondertussen vele lokale initiatieven ontstaan die zich inzetten voor het beschikbaar stellen van kwaliteitsvolle en betaalbare menstruatieproducten: Bruzelle, de Vrouwenraad, en ook de UA Antwerpen zijn actief met het onderwerp bezig. Caritas blijft zich ook uitspreken over het onderwerp. Op het tijdstip van schrijven is Caritas Vlaanderen, met ondersteuning van De Warmste Week, bezig met een project waarbij scholen worden betrokken bij het bewustmaken van de aanwezigheid van menstruatiearmoede onder scholieren.

De oplossing en het resultaat

⁸ Lorelijn Slegers, 'Dubbel taboe - menstruatiearmoede in Vlaanderen', Caritas Rapport (Brussel: Caritas Vlaanderen, 2020), https://caritasvlaanderen.be/sites/default/files/inline-files/Caritas_rapport_Menstruatiearmoede.pdf.

⁹ 'Bijna een op de tien meisjes heeft wel eens geen geld voor maandverband', Plan International Nederland, 2019, <https://www.planinternational.nl/pers/bijna-een-op-de-tien-meisjes-heeft-wel-eens-geen-geld-voor-maandverband>; 'Over one million girls in the UK struggled to afford or access period products during the pandemic', Plan International UK, 28 mei 2021, <https://plan-uk.org/media-centre/over-one-million-girls-in-the-uk-struggled-to-afford-or-access-period-products-during-the-pandemic>.

De oplossing is evident en eenvoudig: maak menstruatieproducten toegankelijk door ze ten minste gratis beschikbaar te stellen voor meisjes en vrouwen tot 26 jaar. Voor zij die na het bereiken van hun 27^e recht hebben op het VT, dienen dan ook te worden uit het ziekenfonds. Voor alle meisjes en vrouwen dienen menstruatieproducten betaalbaar te blijven. De afschaffing van de tamponsaks van 21 naar 6 procent in 2017 was een eerste stap. Wij pleiten voor een nultarief om de betaalbaarheid te bevorderen en producenten te stimuleren hoogwaardig materiaal te produceren.

Sociale woningen

Onze vraag

Vergroot het sociale woningbouwersenaal voor de laagste inkomens en verbeter de kwaliteit van het bestaande aanbod.

Omschrijving probleem

België is een land van wooneigenaars en huizenbezit is jarenlang gepresenteerd als de oplossing om mensen bestaanszekerheid te bieden. Nu de druk op betaalbare en duurzame huisvesting oploopt, loopt dit beleid vast en heeft het een tweespalt gecreëerd tussen bezitters en huurders. Omdat er geen langetermijnbeleid is gevoerd rondom de inzet van sociale huisvesting, staan de drie gewesten voor een enorme opgave om de vraag aan te kunnen.

Het recht op een behoorlijke huisvesting is vastgelegd in artikel 23 van de Grondwet, maar de ontwikkelingen van de voorbije jaren tonen dat dit recht ernstig onder druk staat. Huisvesting is een probleem in vele van onze buurlanden en het valt op dat als het gaat om betaalbare sociale en degelijke huisvesting er in de afgelopen jaren een zeer negatieve ontwikkeling plaatsvindt. In België is dit niet anders en het aantal personen dat op dit moment in niet behoorlijke huisvesting leeft betreft ruim 20 procent. Dit betekent dat zij geconfronteerd worden met ten minste één van de volgende problemen: vochtproblemen, de afwezigheid van een bad en/of douche en/of toilet, een te donkere woning. De percentages zijn vrijwel gelijk in alle gewesten.

Ondertussen is de vraag naar sociale huisvesting toegenomen. Het hoge woningbezit, inclusief fiscale voordelen, in geheel België en de stijgende prijzen voor woningen drijven de prijzen op de private huurmarkt stevig op. Minder mensen kunnen een eigen woning permitteren, terwijl tegelijkertijd de huurprijzen drukken op het besteedbaar inkomen. In Vlaanderen wachten meer dan 170.000 mensen op een sociale woning (bijna gelijk aan het aanbod sociale huisvesting voor zowel sociale huisvestingsmaatschappijen en sociale verhuurkantoren), in Wallonië is dat cijfer zeer laag: 40.000 personen met een totaal aanbod van om en nabij 110.000 woningen (zowel huisvestingsmaatschappijen als sociale verhuurkantoren). Tot slot, in Brussel gaat het om zo'n 50.000 personen. Een enorm aantal gezien de grootte van de bevolking.

De toegang tot betaalbare en degelijke huisvesting is nauw verweven met het thema dak- en thuisloosheid. Met name voor jongeren is het steeds lastiger om zelf huisvesting te vinden. Langer thuis blijven wonen is dan een veilige optie, maar voor hen die dat niet kunnen bestaat het gevaar om in thuisloosheid te geraken en nog erger: dakloosheid. Er zijn geen sluitende conclusies te trekken over het fenomeen jeugd-dak- en thuisloosheid, maar recente studies tonen aan dat het probleem wijdverspreider is dan algemeen gekend.¹⁰

De oplossing en het resultaat

Uiteraard is het bijbouwen van voldoende woningen beheerd door huisvestingsmaatschappijen één van de meest belangrijkste aanpakken om het tekort op te lossen. Wachten op het beschikbaar stellen van private woningen voor sociale verhuurkantoren is niet afdoende. Parallel moet verder worden ingezet op het verbeteren en

¹⁰ Griet Roets e.a., 'Dak- en thuisloosheid bij jongvolwassenen - cijfers en geleefde ervaringen van jongeren' (Brussel: Koning Boudewijnsstichting, oktober 2022),
file:///C:/Users/robert.boemen/Downloads/Dak_thuisloosheid_jongvolwassenen.pdf.

verduurzamen van bestaande woningbouw. Daarbij moet er vooral aandacht uitgaan naar de laagste inkomens en middeninkomens. Het is deze groep die het meest lijdt onder de stijgende kosten voor gas en elektriciteit.

Verder roepen wij op om woningbouw flexibeler in te zetten en bestaande gebouwen en kantoorpanden in gebruik te nemen (indien technisch mogelijk) als woningen. Brussel zet daartoe stappen in de goede richting en dient als voorbeeld voor de deelstaten. De herbestemming van deze bouwvoorraad moet ten dienste komen van betaalbare en kwaliteitsvolle woningen.

Housing First

Onze vraag

Zet in op **'housing first'** initiatieven voor dak- en thuislozen. Dak- en thuisloosheid is namelijk een blijvend, maar steeds groeiend probleem, ook bij personen jonger dan 26 jaar.

Omschrijving probleem

Dak- en thuisloosheid is een aanhoudend probleem op het gehele Belgische grondgebied. Met behulp van recente tellingen van de KU Leuven en UC Louvain in samenwerking met de Koning Boudewijnstichting is in 2020 een start gemaakt om het probleem definitief in kaart te brengen door middel van tellingen. De extrapolaties laten nog op zich wachten, maar de ernst van de situatie werd er duidelijker mee. Wat opvalt is dat de klassieke opvatting van dakloosheid vaak niet klopt en dat veel mensen zich in verschillende vormen van thuisloosheid tijdelijk of langere tijd bij vrienden of familie verblijven. Ook verblijven veel personen in noodopvang of niet-conventionele ruimtes zoals tenten, hutten, garages of kraakpanden.¹¹ Nog opvallender is dat er, veel hoger dan altijd werd verondersteld, ook veel jongeren dak- en thuisloos zijn. De groep 18-25-jarigen staat gelijk aan bijna een vijfde van het aantal dak- en thuislozen in de telling.¹² Het beeld van de verslaafde man die op straat slaapt is dus lang niet volledig.

De gevolgen zijn nefast. Geen dak boven je hoofd voor langere of korte tijd kan ernstige fysieke en psychische klachten tot gevolg hebben. Daarnaast riskeert men, als men al op een adres is ingeschreven, om ambtelijk geschrapt te worden met alle gevolgen van dien: geen toegang tot een ziekenfonds, geen mogelijkheid tot de aanvraag van een leefloon en geen toegang tot sociale dienstverlening. Volgens de Belgische staat is men administratief niet meer bestaande. Zich opnieuw inschrijven is niet zomaar mogelijk en kan meestal alleen worden gedaan als iemand over een adres beschikt.

Voorkomen is beter dan genezen. 'Housing first', het idee dat huisvesting primeert op het verstrekken van zorgverlening in de vorm van sociale dienstverlening of noodopvang, blijkt een effectieve manier te zijn om dak- en thuisloosheid te verhelpen. Initiatieven in Europa hebben laten zien dat het onvoorwaardelijk aanbieden van een woning vaak net zoveel investering kost als de financiering van de kost van noodopvang of tijdelijke opvang. Ter vergelijking: onderzoek aan de ULB (in opdracht van twee Brusselse bewegingen die strijden tegen dak- en thuisloosheid) wees uit dat de investering om iemand van straat te halen en iemand zorg aanbieden op straat (door noodopvang en voedselbedelingen) een gelijkwaardig kostenplaatje met zich meebrengt.¹³

Omdat 'housing first' niet uitgaat van langdurige voorbereiding naar een vaste woonst toe, geeft het de ontvanger meer zeggenschap over zijn of haar leven en gaat men uit van een duurzame en gelijkwaardige relatie tussen hulpverlener en dak- of thuisloze. En omdat stabiliteit een randvoorwaarde is om sociale of psychische hulpverlening te doen slagen, zal het hebben van een vaste woonplaats ook het herstel en de re-integratie van personen bespoedigen.

¹¹ 'Telling dak-en thuisloosheid – Globaal Rapport 2022', Telling dak- en thuisloosheid (Brussel: KU Leuven & UC Louvain, 2023), https://media.kbs-frb.be/nl/media/10527/2023_Dakenthuisloosheid_GlobaalrapportNL.

¹² Roets e.a., 'Dak- en thuisloosheid bij jongvolwassenen - cijfers en geleefde ervaringen van jongeren'.

¹³ Benoît Bayenet e.a., 'Thuisloosheid: hoe lang nog?' (ULB Departement Toegepaste Economische Wetenschappen, juli 2022).

In veel landen hebben experimenten aangetoond dat het concept werkt. In België zijn ook experimenten geweest en de huidige federale regering heeft onlangs 10 miljoen uitgetrokken om 25 nieuwe projecten te financieren (!). Een goede zaak, maar het zal een kwestie van opschalen zijn om duurzame oplossingen te vinden. Het geld komt ook (eenmalig) uit het Europees herstellfonds en is dus geen structurele uitgave vanuit de federale regering zelf.

De oplossing en het resultaat

Kom met een breed gedragen en bindend interfederaal actieplan om dak- en thuisloosheid op te lossen en voorzie in een permanent budget in het ontwikkelen van 'housing first'-projecten. Het vraagt om een investering, maar op de langere termijn zal het een duurzamere oplossing zijn dan telkens personen op te vangen in tijdelijke opvang. Zeker onder jongeren is de nood hoog, terwijl het van belang is dat zij zich ten volle kunnen ontplooien in de maatschappij.

Verder roepen wij op om de *Verklaring van Lissabon* uit 2021 rondom de doelstellingen tegen dak- en thuisloosheid op te nemen in de actieplannen. Het uiteindelijke doel moet zijn om in 2030 een oplossing te hebben voor dak- en thuisloosheid.

Doortrekkersterreinen en standplaatsen

Onze vraag

Vergroot het aanbod van doortrekkersterreinen en standplaatsen voor woonwagenbewoners en rondtrekkenden.

Omschrijving probleem

Mobiele woningen zijn een erkende woonvorm, maar de toegang tot plekken waar men kan staan is beperkt. In Vlaanderen en Brussel wonen er wellicht ongeveer een 10.000-tal mensen die decretaal onder de term 'woonwagenbewoner' vallen. Schattingen over het precieze aantal woonwagenbewoners in ons land lopen echter uiteen. Andere cijfers spreken over 15.000 tot 20.000 mensen. Neemt men bijvoorbeeld de term over die in Wallonië wordt gehanteerd, dan komt men op een bredere definitie. Vlaanderen hanteert namelijk een strikt rechtsgeldige definitie, terwijl in Wallonië de levensstijl centraal staat. De Raad van Europa gaat zelfs uit van een cijfer van 30.000 personen.

In een geografisch georganiseerde samenleving brengt het leven in een woonwagen heel wat uitdagingen met zich mee. Hoewel de Vlaamse Codex Wonen het verbeteren van de woonsituatie van woonwagenbewoners duidelijk in hun missie 'recht op menswaardig wonen' opneemt, blijven woonwagenbewoners steevast op tal van grenzen botsen. Vlaanderen heeft weliswaar acties ondernomen, maar de vooruitgang blokkeert. In Wallonië zien we hetzelfde gebeuren, maar daar staat tegenover dat we uit ervaring weten dat de welwillendheid vanuit sociale diensten om tot oplossingen te komen groter is. Een rondtrekkend leven maakt een duurzame toegang tot sociale bijstand van een geografisch sterk afgeijnd OCMW in de praktijk echter onmogelijk. Woonwagenbewoners worden daarom vaak van het kastje naar de muur gestuurd. Dat wordt nog erger wanneer men de gewestelijke grenzen overschrijdt.

Woonwagenbewoners ondervinden bovendien heel wat moeilijkheden met het verkrijgen en behouden van een adres. De rondtrekkende levensstijl van woonwagenbewoners is niet compatibel met een vast domicilieadres. Blijven gezinnen te lang op één plek, dan verliezen ze hun referentieadres. Op de terreinen waar de gezinnen 'te lang' verblijven, mogen ze zich echter niet domiciliëren. Het leggen van een referentieadres bij natuurlijke personen is vaak niet mogelijk omdat er niet voldoende personen zijn die dit willen. Daarnaast is het beheer van referentieadressen door natuurlijke personen vatbaar voor fraude.

Het schrijnend tekort aan terreinen is een acuut probleem. Veel woonwagenbewoners trekken noodgedwongen rond tussen doortrekkersterreinen en pleisterplaatsen. Ze kunnen nergens een langere tijd blijven. De wachtlijsten voor een plek op residentiële terreinen staan muurvast of zijn zelfs onbestaand. Particuliere terreinen bieden ook geen soelaas, want lokale besturen willen deze niet vergunnen. Als gevolg komen zij in preciaire woonsituaties terecht en worden zij weggestuurd met boetes en sancties tot gevolg.

De oplossing en het resultaat

Allereerst is het noodzaak om het aantal terreinen voor residentiële plaatsen, rondtrekkersterreinen en pleisterplaatsen op het gehele Belgische grondgebied te vergroten. Maak het verplicht voor gemeentes om plekken aan te bieden en geef de gewestelijke overheden de middelen om dit bij gemeentes af te dwingen. Eenzelfde wet als in Frankrijk kan als voorbeeld dienen: in Frankrijk zijn gemeentes met meer dan 5000 bewoners verplicht een pleisterplaats aan woonwagenbewoners te bieden (de zogenaamde Wet Besson II). Een zorgvuldige interfederale aanpak is echter nodig omdat de bewegingen van woonwagenbewoners zich niet aan de gewestelijke grenzen houden. De

verantwoordelijkheid kan enkel samen gedragen worden en het aanbod dient daarom zowel op beide grondgebieden voldoende te zijn. Het heeft vooral voordelen: het kan leiden tot een spreidingsplan om zo het overzicht te behouden en problemen doelgericht aan te pakken.

Verder moet werk worden gemaakt van de wetgeving rondom de aanvraag en het behoud van een referentieadres. Momenteel is het voor een groot deel van de woonwagenbewoners erg lastig om een referentieadres te behouden. Zo kan een eerste domicilie in België niet op een referentieadres liggen en worden soms onredelijke bewijzen gevraagd die hun rondreizend bestaan te bevestigen. Op die manier vallen veel personen tussen wal en schip en dreigen zij hun sociale rechten te verliezen.

Het reizend bestaan dient daarom zoveel mogelijk geacommodeerd te worden en wij pleiten daarom om OCMW's/CPAS gericht verantwoordelijk te maken voor het beheer van een referentieadres door een aantal van hen als uniek verzorgingspunt aan te wijzen. Per regio dienen verzorgingsgebieden afgesproken te worden om een referentieadres te verkrijgen. Zo zal de administratieve last bij kleinere OCMW's/CPAS weg worden genomen en kan men doelgerichter werken.¹⁴

¹⁴ Wij verwijzen graag naar eerder advies van UNIA rondom het thema woonwagenbewoners. Wij ondersteunen hun aanbevelingen voor elke van de vier overheden: 'Adopter une politique d'accueil des gens du voyage', UNIA, geraadpleegd 20 september 2023, <https://www.unia.be/fr/legislation-et-recommandations/recommandations-dunia/adopter-une-politique-daccueil-des-gens-du-voyage>.

Onderwijskansen

Onze vraag

Vergoot de onderwijskansen voor personen in preciaire mobiele woonvormen. Maak werk van mobiele vormen van onderwijs en voorzie ankerscholen voor kinderen die onderwijs op afstand genieten.

Omschrijving probleem

Onder het aantal personen dat geen vaste standplaats heeft in België en rondtrekt bevinden zich veel kinderen. Die kinderen genieten echter, in vergelijking met andere kinderen in België, weinig tot geen onderwijs. Dat is niet altijd omdat men in de familie geen onderwijs heeft genoten, maar zelfs vaker omdat het onderwijsaanbod niet aansluit bij hun levensstijl. De gevolgen zijn nefast en het groot aantal analfabeten binnen de woonwagengemeenschap is een teken aan de wand: het probleem blijft zich herhalen en op die manier blijven de kansen voor deze groep gering. Zeker in een snel digitaliserende samenleving zal de kloof met de rest van de maatschappij enkel toenemen. Het is duidelijk dat investeren in onderwijs noodzakelijk is om hen tot betrokken en inclusieve burgers te maken. Maar nog belangrijker: dat zij zich gerespecteerd voelen in de maatschappij.

De problemen zijn bekend: men heeft geen weet van sociale rechten, maakt fouten met papierwerk waardoor zij in de problemen komen met autoriteiten (met vele boetes tot gevolg), klimt niet verder op de arbeidsladder en blijft zo in een continue staat van overleven. Het naar school sturen van de eigen kinderen gebeurt hierom vaak ook niet: men is niet bezig met de dag van morgen en vanwege een flinke dosis wantrouwen (gecreëerd door jarenlange discriminatie en afwijzing) hebben sommige ouders schrik om hun kind naar school te sturen. Als dit, zoals hierboven geschreven, überhaupt al mogelijk is.

Onderwijsstimuli zijn van onschatbare waarde om kinderen naar school te leiden. De inzet van Roma-bemiddelaars is een van die manieren. Foyer vzw in Brussel laat zien dat deze benadering helpt om bijvoorbeeld te starten met alfabetisering en laagdrempelige taal- en rekenlessen. Maar ook richting scholen wordt er actief gehandeld door bemiddelaars te laten optreden tussen school, leerkracht en familie. Door outreachend te werken, kan men schoolgaan aantrekkelijk maken en wordt een duurzame vertrouwensband ontwikkeld die ten goede komt voor alle betrokken partijen.

De vraag blijft echter op welke manier men die groep bereikt die niet welwillend staat ten opzichte van schoolgaan en hen die vaak rondreizen? Afstandsonderwijs is vaak niet mogelijk, omdat de ouders zelf niet voldoende geschoold zijn om hun kinderen te onderrichten.

De oplossing en het resultaat

Voorzie in het aanbod van gerichte ankerscholen die zich richten op het aanbieden van onderwijs van kinderen in preciaire mobiele woonvormen. Het werk dient sterk outreachend te zijn en interculturele bemiddelaars kunnen hier een belangrijke rol in spelen.

Wij roepen verder op om in de aanpak vooral het engagement van kinderen in de gaten te houden en niet de schoolresultaten. Het handhaven van de leerplicht moet niet een positieve benadering richting kinderen in de weg staan. Om een duurzame onderwijsontwikkeling te starten dient men vertrouwen op te bouwen. Heb je het vertrouwen? Dan ben je vertrokken om de lat steeds iets hoger te leggen.

Ouderenwelzijn

Onze vraag

Verbeter de toegankelijk en betaalbaarheid van de ouderenzorg. Velen van hen kunnen niet de kosten voor zorg dragen met enkel een wettelijk pensioen en spaargeld.

Omschrijving probleem

De samenleving vergrijst, maar gelukkig blijven veel ouderen langer gezond en zijn ze ook tot op hogere leeftijd vitaal. Toch zal de zorgvraag op een gegeven moment stijgen en is het van belang dat eenieder die zorg op hogere leeftijd nodig heeft ze ook krijgt om de menswaardigheid in de ouderdom te waarborgen. De toegang tot kwalitatieve en bereikbare zorg staat echter nu al sterk onder druk. De oplossingen die nu beleidsmatig en politiek worden aangedragen lijken ons niet afdoende en het is van belang dat er een sterk vangnet blijft bestaan om de meest kwetsbare ouderen in onze samenleving te beschermen van een niet-menswaardige oude dag.

Een van de oplossingen om de vergrijzingsgolf op te vangen, is om de gehele samenleving te betrekken in een nieuw zorgsysteem waarin iedereen betrokken raakt: het vermaatschappelijken van de zorg, ofwel het centraal stellen van onderlinge solidariteit zonder dat de overheid van boven alles stuurt. De Vlaamse overheid is daarom gestart met het opstarten van het project 'Zorgzame buurten'; buurten waarin bewoners naar elkaar omkijken en voorzieningen en diensten zo dicht mogelijk bij de mensen staat. Op papier een prachtig plan, maar wij maken ons zorgen dat niet iedereen het financieel noch het sociaal kapitaal voorhanden heeft om kwaliteitsvolle en bereikbare zorg te ontvangen.

Voor ouderen betekent het namelijk ook dat er wordt verwacht dat men langer thuis blijft wonen en de zorgnoden zoveel mogelijk zelf opvangt door te opteren voor mantelzorg en thuiszorg. Een verhuis naar een woonzorgcentrum vindt daarom ook steeds vaker pas op zeer hoge leeftijd plaats. Hierdoor vinden enkel nog ouderen met zeer hoge zorgnoden hun weg naar een woonzorgcentrum en is de zorgdruk aldaar in de afgelopen jaren sterk gestegen. Ook al geven veel ouderen aan dat ze graag zo lang mogelijk thuis willen blijven wonen, is het ook voor hen die het nog wel kunnen ook de vraag of het altijd wel verstandig is. De kosten kunnen mensen afschrikken om toch de overstap te maken, en ook het imago maken het onaantrekkelijk om op een gegeven de nodige stappen te zetten naar een woonzorgcentrum.

De kosten zijn ondertussen zo stevig opgelopen, dat zo'n 8 op de 10 ouderen in Vlaanderen niet meer kunnen voorzien in de factuur met enkel een wettelijk pensioen en spaargeld.¹⁵ De effecten van de recente sterke prijsstijgingen zijn nog niet bekend, maar het zal een nefaste uitwerking moeten hebben op de keuze om naar een woonzorgcentrum te gaan.

Tegelijkertijd zal daarmee ook de druk onbewust steeds vaker op mantelzorgers afgewenteld worden. Vooral vrouwen delven hierin het onderspit. Zij zijn namelijk sterk vertegenwoordigd in het aandeel mantelzorgers en worden zo verhinderd om ten volste te kunnen participeren in de maatschappij. Dat geldt zowel op sociaal als op economisch vlak: zij zullen vaker hulp moeten verlenen aan hun naasten, terwijl het ook steeds moeilijker wordt om een job te combineren met de zorgtaken. Zij dienen optimaal ondersteund te worden als de zorg steeds vaker zal worden opgenomen door naasten, familie en kennissen.

¹⁵ '8 op de 10 gepensioneerden kunnen met hun wettelijke pensioen de rusthuisfactuur niet betalen', vrtnws.be, 21 september 2022, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2022/09/21/8-op-de-10-gepensioneerden-kunnen-met-wettelijk-pensioen-rusthui/>.

De oplossing en het resultaat

Ondanks de verschuivende keuzes van ouderen en de roep tot vermaatschappelijking blijft het van belang om een stevig vangnet in de ouderenzorg te voorzien. Het woonzorgcentrum blijft hierin de spil en dient te allen tijde beschikbaar en bereikbaar te zijn voor alle ouderen en niet enkel voor hen met de meest zware zorgnoden.

De oproep is om steviger in te blijven zetten op het compenseren van de zorgkosten in de woonzorgfactuur. Vermaatschappelijking betekent ook dat we mogen verwachten dat we financieel bijdragen in de kosten die een oudere generatie niet meer kan voorzien. Daarnaast roepen we op om het aanbod van woonzorgcentra uit te breiden. Er zullen nieuwe woongelegenheden moeten worden gecreëerd die aan verschillende soorten zorgbehoevende personen moet kunnen worden aangepast.

Voor hen die langer thuis kunnen en willen blijven wonen is het noodzakelijk dat zij ruimhartig worden ondersteund in het aanpakken van hun woning. Niet iedereen, ook als zijn huiseigenaar zijn, kan de kosten van de aanpassing van een huis betalen. Huidige financieringsmaatregelen zijn welkom, maar dienen uitgebreid te worden en breder bekend raken. Daarnaast zal het noodzakelijk zijn om mantelzorgers zo breed mogelijk te ondersteunen, niet alleen financieel, maar ook wettelijk. Verlof voor mantelzorg moet soepeler worden kunnen ingezet. Ook de duur van het verlof moet worden uitgebreid en in arbeidscontracten kunnen worden vastgelegd.